

Forteiland Pampus

Klein eiland met grote ambities

Forteiland Pampus, in het IJmeer, tussen Amsterdam en Almere, heeft een droom: als eerste UNESCO-werelderfgoedlocatie volledig duurzaam zelfvoorzienend worden. Tom van Nouhuys, directeur/bestuurder van Stichting Forteiland Pampus, neemt ons mee naar 'zijn' eiland en laat zien hoe die droom wordt verwezenlijkt, met respect voor het karakteristieke erfgoed. "We hopen een inspiratiebron te zijn voor de uitdagingen van deze tijd."

Tekst: Natasja Admiraal • Fotografie: Patrick Ouwerkerk

Het is een kraakheldere, zonnige dag. Tom, de schipper van deze dag, gooit de trossen los. Even later varen we met de Pampusvlet over het IJsselmeer. Aan bakboord zien we de skyline van IJburg,

aan stuurboord de Flevopolder. Voor ons doemt Pampus op. En in de verte, zo'n elf kilometer verderop, zien we aan de horizon een stralend witte vuurtoren: Het Paard van Marken. Tom, van achter het

roer van de Pampusvlet: "Wat ik zo prachtig vind aan dit tafereel, is dat het 'Nederland Waterland' in één beeld laat zien. Ingenieurs hebben we van de Zuiderzee een binnenmeer gemaakt, met behulp van de Afsluitdijk. En dáár, die superstrakke lijnen in de verte, dat zijn de dijken van het droog gepolderde Flevoland. Dat is hoe we land maken, door water weg te halen. Met een liniaal aan de teken-tafel. Maar hier ervaar je ook het robuuste gevoel van eeuwenlang vechten tegen het water en bidden dat de zee je spaart."

Vijanden afschrikken

Pampus is kunstmatig land, gecreëerd door zand als een berg op te werpen. Het eiland werd aangelegd om er een fort op te kunnen bouwen. Het vormde daarmee het sluitstuk van de Stelling van Amsterdam: een 135 kilometer lange verdedigingslinie rondom de hoofdstad. In 1895 was Pampus klaar. "Het was een schreeuwend

duur project", vertelt Tom. "Er is ook heel veel over gediscussieerd of het wel nodig was." Het fort, dat tachtig kamers telt, ligt verzonken in het eiland. Van een afstandje zien we twee koepels boven het bolle eilandsilhouet uitsteken. Die koepels herbergden ooit twee dubbelloopse kanonnen. Daadwerkelijk geschoten is er nooit, behalve tijdens oefeningen. "Pampus had vooral een afschrikwekkend doel. Het eiland moest vijanden tegenhouden, die over de Zuiderzee aan zouden komen varen", vertelt Tom.

Voor pampus liggen

Tom meert de Pampusvlet aan. Is dit nu 'voor pampus liggen'? Hij lacht: "Die uitdrukking is eigenlijk veel ouder dan het eiland zelf. Ze stamt uit de tijd dat schepen over de Zuiderzee naar de haven van Amsterdam voeren. De Zuiderzee had veel verraderlijke ondieptes. De vaargeul 'Pampus' was de ergste.

Veel schepen kwamen hier vast te liggen. Soms schoten kleine bootjes te hulp door lading over te hevelen. Of er kwam een 'scheepskameel' aan te pas: een ingenieus systeem van drijvende dokken dat een compleet VOC-schip uit het water kon optillen. Ondanks die hulp troepen lagen schepen soms weken vast. Ze voeren dikwijls in konvooi. "En wat gebeurde er dan, na maanden op zee? Vrouwen en drank werden aan boord gebracht om de mannen te laven, zodat ze niet gingen muiten. Daar komt het gezegde 'voor pampus liggen' vandaan."

Militaire geschiedenis

Vandaag de dag is het fort een interactief museum, dat bezoekers meeneemt in de militaire geschiedenis van het eiland. Tom: "Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Pampus permanent bemand, met alles in opperste staat van paraatheid. In het fort lagen voldoende

'Zelfvoorzienend zijn zit in het DNA van zowel het eiland als van onze organisatie'

Tom van Nouhuys, directeur/bestuurder van Stichting Forteiland Pampus, met op de achtergrond 'zijn' eiland

In het hart van Forteiland Pampus

'We proberen de verhalen van vroeger, van nu en van de toekomst met elkaar te verweven'

voedsel en water opgeslagen. Ver van de wal moesten de jongemannen het indien nodig zelf kunnen rooien." Komt daar soms de drang vandaan om het eiland volledig zelfvoorzienend te maken? De beheerder van Forteiland Pampus knikt bevestigend. "We willen de lijnen van de geschiedenis voortzetten. Zelfvoorzienend zijn zit in het DNA van zowel het eiland als van onze organisatie. Alleen in het verduurzamen ervan hebben we de komende jaren nog flinke slagen te maken."

Van dromen naar dóen

Forteiland Pampus heeft niet meer de functie om Amsterdam te verdedigen. Nu zijn er andere uitdagingen: Hoe voorkomen we klimaatverandering? "Inmiddels hebben we zo'n 35 partners die ons gaan helpen bij onze droom om klimaatneutraal te worden, met een duurzame kleine voetafdruk", vertelt Tom. Dan, wijzend: "Kijk, daar was vroeger het kolenveld. Straks liggen er zonnepanelen. En dáár loop je dan tegen een

windmolen aan. Zo proberen we de verhalen van vroeger, van nu en van de toekomst met elkaar te verweven." Tom hoopt dat bezoekers zich even onderdeel voelen van Pampus. Van het vrijgevochten eilandgevoel. En van die puzzel om zelfvoorzienend te zijn. "We willen laten zien dat het kán, op een leuke manier. Dat je een heel eind kunt komen door anders om te gaan met de omgeving. Dan zet je mensen aan het denken: als het hier lukt, op

© Gijls Hardeman

deze schaal, dan misschien ook wel ergens anders."

Shiitake kweken

De vorderingen in de moestuin zijn te danken aan de coronatijd. Toen Pampus gesloten was voor publiek werkte de keukenploeg maandenlang met shovels en graafmachines om het schootsveld te ontwikkelen. "Dit is van oorsprong de vijandige zijde van het eiland. Alle bebouwing bevindt zich aan de veilige kant", legt Tom uit. "Om de vorm van het schootsveld intact te houden zijn de moestuinbedden verzonken. Een deel van de percelen bebouwen we op de traditionele manier, de rest met permacultuur. Dat is pionieren. Over een tijdje weten we wat de beste resultaten geeft." Kruip-door-sluip-door bereiken we de rand van het eiland. Daar, onder de braamstruiken, liggen boomstammen. En op die stammen groeit zowaar shiitake. Het kweken van de eetbare zwammen op hout – gaten boren, deuvels met bacteriën erin stoppen en dan wachten – is een langetermijnproject. Maar de eerste oogst is een feit.

Onbewoond eilandgevoel

Emmers vol tomaten komen er 's zomers van de moestuin af. En in de winter heel veel kolen. In het

pop-up restaurant – 'Zomerlicht' en 'Winterlicht' – worden deze groenten verwerkt in verse gerechten. "De meeste bezoekers van Pampus zijn dagjesmensen", zegt Tom. "Maar je kunt hier ook slapen. Wie durft, kan kamperen op het schootsveld. Daar zetten we 's zomers tien tenten neer, met opgemaakte bedden. Het hoge gras zorgt voor privacy. Na het vogelbroedseizoen maaien we het gras alleen op de plek van de tenten. Zelf koken hoeft niet, we verwennen de gasten graag in het restaurant. En 's morgens brengen we ontbijt bij de tent. Bij zonnig weer spring je zo van de steiger het water in." Charmant: als de laatste bezoekers zijn vertrokken, heb je het eiland even voor jezelf. Alleen de fortwachter houdt, traditiegetrouw, een oogje in het zeil.

Anarchie en chaos

Overnachten kan sinds kort ook in het historische mistklokhuisje. Het was verdwenen van het eiland, maar werd in maart 2020 herbouwd als opleidings- en trainingsproject van Defensie. "Nu staat er een zuivere replica. De klok kregen we geschonken van de kerk in Muiden." Zo levendig als Pampus nu is, zo verlaten was het vanaf de jaren dertig. Toen raakte de Stelling

Tom voor het mistklokhuisje waarin je kan overnachten

van Amsterdam, en daarmee ook Pampus, in onbruik. De fortwachter vertrok, de deur ging op slot. Wat volgde waren vijftig jaar anarchie en chaos. De Duitsers sloopten in de Tweede Wereldoorlog staal uit het fort, in de hongervinter werd al het hout eruit gehaald. Daarna was het een dankbare plek voor studentenfeestjes. Een vrijplaats. Zelf struinde Tom eind jaren tachtig ook ooit rond op het verlaten eiland, tijdens een zeiltocht met vrienden. "Indringer op eigen grond", lacht hij. "Ik heb het meteen bekend, toen ik hier in 2011 kwam werken." ●

€5,-
i.p.v. € 18,50
per persoon

Ledenvoordeel

Droom weg op Pampus met jouw ledenvoordeel. Geldig van juli t/m september 2023.

Scan mij

WINACTIE!

Bezoek je voor oktober Forteiland Pampus? Dan maak je kans op een 'ik-lig-voor-pampus-ligzak'. Zo doe je mee: deel je bezoek aan Pampus op Facebook of Instagram en tag Nh1816 Verzekeringen in je post.